

RENE GIRARD'IN ARZU MODELİ BAĞLAMINDA DIŞ GÖÇ ROMANLARINDA ÖZNE-NESNE İLİŞKİSİ

Burak ÇAVUŞ¹

İnönü Üniversitesi, Doktora <ğrencisi. burakcavuss(at)hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-5050-6523

Çavuş, Burak. "Rene Girard'ın Arzu Modeli Bağlamında Dış Göç Romanlarında Özne-Nesne İlişkisi". ulakbilge, 39 (2019 Ağustos): s. 519-526. doi: 10.7816/ulakbilge-07-39-02

Öz

1960'lı yıllarda başlayan Almanya'ya işçi göçü hareketliliği, roman, hikâye, şiir gibi anlatıların konusu olmuş, yakın dönem Türk yazınında sıklıkla rastlanılan bir tema haline gelmiştir. Bu çalışmada incelenen romanlar da Almanya'ya işçi göçünün ilk dönemini konu edinen romanlardır. Gerçekçi bir yaklaşımla daha çok Türk göçmenlerin yaşadığı sorunlara odaklanılan bu romanlarda ortak bir yapısal bütünlük görülmüştür. Metinlerin iç bütünlüğünü oluşturan bu yapı özne-nesne ilişkisi doğrultusunda inşa edilmiştir. Çalışmanın odak noktası olan bu ortak yapıya ise Rene Girard'ın "arzu modeli" yöntemi etrafında bakılacak, dış göç romanlarının sözdizimsel bağlamları incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Dış Göç, Türk Romanı, Rene Girard

Makale Bilgisi

Geliş: 11 Mayıs 2019

Düzeltilme: 1 Haziran 2019

Kabul: 17 Temmuz 2019

*Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Rene Girard'ın Üçgen Arzu modeli, metin merkezli bir eleştiri yöntemidir. Metin, kendi iç bütünlüğü ile ele alınır ve dış bağlantılardan bağımsız olarak incelenir. Tıpkı yapısalcılık, Rus biçimciliği gibi çağdaş eleştiri kuramlarında olduğu gibi Rene Girard'ın öngördüğü bu inceleme yöntemi de metni, belirli bir yapı içerisinde değerlendirmeyi öngörür. Sistematik bir incelemeyi savunan Girard, "Edebi yorum da sistematik olmalıdır, çünkü edebiyatın devamıdır. Örtük olanı ya da daha en baştan yarı yarıya belirttikleştirmiş olanı, açığa çıkarıp biçimselleştirmelidir yorum" (2013: 24) diyerek, sistematik yorumu tercih etmesinin sebebini belirtmiştir. Kendi eleştiri teorisini de sistemleştirmek istemiş, edebi metinleri, arzu bağlamı içerisinde incelemiş, sınıflandırmıştır. Girard'a göre her metinde arzu ortak bir unsurdur. Özne-nesne ilişkisi üzerine inşa edilmiş bir yapıda, arzu üçüncü bir sac ayağı olarak yer alır. Arzu, öznenin kendisinde olabilecek bir itici güç olabileceği gibi, öznenin taklit ettiği, başka birisinden ödünç aldığı bir kuvvet de olabilir. Birinci durumda sadece arzulayan özne ve arzulanan nesne vardır. Burada arzu ile olan bağlam, düz bir çizgide ilerler. Girard bu metinleri romantik yapıt olarak sınıflandırır. İkincisinde ise özne ve nesne arasında üçüncü bir kişinin varlığı söz konusudur. Nitekim Girard'da bu ikincisi üzerinde yoğunlaşmış, özneyi nesneye yönlendiren üçüncü bir kişinin varlığına dikkat çekmiştir. Bu kişiye ise "arzunun dolayımlayıcısı" demiştir. Bu durumda arzulayan özne ile arzulanan nesne arasında bir dolayımlayıcı söz konusudur. Girard bu üçlü "üçgen arzu, mimetik arzu ve metafizik arzu" olarak isimlendirmiştir. Bu yapının olduğu metinleri ise romansal yapıt olarak sınıflandırmıştır. Bu üçgen yapıyı ise Don Kişot romanı üzerinde göstermiştir. Burada Don Kişot, bir şövalye olarak Amadis'i taklit etmektedir. Amadis, Don Kişot'un arzusunun dolayımlayıcısıdır. "Don Kişot, bireyin temel ayrıcalığından Amadis adına vazgeçmiştir: Arzu ettiği nesnelere kendisi seçmiyor, onun adına Amadis yapıyordu bu işi" (2013:23). Girard'a göre kahramanın istekleri, tamamen öznel değildir. Çoğu zaman üçüncü bir kişinin telkini söz konusudur. "Bu üçlü ilişkiyi ifade eden uzamsal eğretileme bir üçgendir kuşkusuz. Nesne her serüvenle birlikte değişir ama üçgen kalır. Traş kabı ya da Pedro Usta'nın kuklaları, yel değirmenlerinin yerini alır; buna karşılık Amadis her zaman aynı yerdedir" (2013:24). Benzer üçgenleri, Flaubert'in, Stendhal'in yapıtlarında da tespit eden Girard, bu durumu "edebiyatın dölleme işlevi" ile açıklamıştır. Böylece, edebi eserler arasındaki ortak bir yapıyı arzu bağlamında belirtmiştir. Girard'ın üzerinde durduğu bir diğer husus ise kıskançlıkla başlayan arzunun varlığıdır. Bu durumda oluşabilecek durumu ise Girard şöyle açıklar: "Kıskançlık ve haset üçlü bir durumu varsayarlar: nesne, özne, kıskanılan ya da haset duyulan kişi. Dolayısıyla bu iki "günah", üçgenin yapısında mevcuttur; ne var ki, kıskandığımız kişiyi asla örnek olarak algılamayız, çünkü kıskançlık konusunda aldığımız tavır zaten kıskanan kişinin tavrıdır. İçsel dolayımının tüm kurbanları gibi kıskanan kişi de arzusunun kendiliğinden ortaya çıktığına kolaylıkla inandırır kendini, başka bir deyişle yalnızca nesneden ve üstelik bu nesneden kaynaklandığına inanır" (2013: 31). Dolayısıyla da bu durumda asıl hedef nesne değil, dolayımlayıcının kendisidir. Burada amaç da "her zaman öteki olma arzusudur" (2013:82). Ötekinin kişiliğine, sahip olduklarına karşı duyulan bu arzu, çeşitli nesnelere yöneltilmiş; kişiye yönelik arzu nesneye yansıtılmıştır. Başka birisi olmak, "Ötekinin tözünde erimeyi istemek" olarak değerlendirilen bu durum, varoluşsal bir sorun olarak da edebi düzleme taşınmıştır. 1960'lı yıllarda başlayan Almanya'ya göç serüvenini kurgusallaştıran romanlarda da arzu modeli bağlamında hareketlilikler görülmüştür. Bu çalışmada 1960 ve 1990 yılları arasında yayınlanan, özellikle de birinci kuşak göçmenlerin hikâyesini konu edinen romanlarda görülen bu niyet-eylem ilişkisi, arzu modeli ile açıklanmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda arzu modeli bağlamında göç romanlarındaki özne-nesne ilişkisi değerlendirilecek, metinlerin ortak yapısı incelenecektir.

Göçmen Öznenin Büyülü Nesneye Yolculuğu

Nesne, özneyi harekete geçiren, elde edilmesi için uğraşlar verilen hedef unsurdur. Nesne, eksikliği hissedilen şeydir. Öznenin evden ayrılma amacı, bu nesneye sahip olmaktır. Nesne, çekici faktördür ve anlatılardaki çatışmanın da temel sebebidir. Çünkü nesne, gerek özne gerekse özne karşıtı diğer anlatı unsurlarını etrafında toplayan, istenilen, arzu edilen şeydir. "Roman kahramanı arzu edilen arasında mutlak bir nedensellik bağı söz konusudur. Bu bağ, metafiziksel veya içtepisel olabilir ve roman kahramanlarını harekete geçiren önemli bir fonksiyonu icra eder" (Özcan 2002:2). Anlatıdaki nesnenin fonksiyonu, cümledeki nesne ögesinin fonksiyonu ile aynıdır. Her iki nesne de özneyi kendine doğru harekete geçirir. İnsanoğlunun neredeyse bütün hareketlerinin temelinde istemek vardır ve nesne, istemenin, arzu etmenin arka planındaki çekici güçtür. "Nesne, insanın

dünyayı etkilemesine, dünyayı değiştirmesine, dünyada etkin bir biçimde var olmasına yarar; nesne, eylem ile insan arasında bir tür aracıdır" (Barthes 1993: 165). Bu aracı işleviyle nesne, anlatılarda bir eyleyen haline gelir. Çünkü özneyi harekete geçirir ve birtakım eylemler dizisinin odağında yer alır. "Dünya istemendir" diyen Schopenhaur'a göre de "istememin zemini ya da nedeni her zaman kendilerinin dışındaki devindiricilerdir" (Schopenhaur 2009: 49). Gerek gerçeklikte gerekse kurgusal anlatılarda nesnelere, birer devindiriciler ve başlangıçların, arayışların, çatışmaların zemininde yer alırlar. Arama arketipi etrafında kurgulanan eserlerin olay örgüsü dört temel üzerine kurulmuştur. "İsteme, ayrılış, mücadele, buluş ve dönüş" (Çetin 2009: 195) olarak bilinen bu süreç aynı zamanda Kahraman'ın Sonsuz Yolculuğu ile de örtüşür. Göç romanlarının da bu olay örgüsü çerçevesinde ilerlediğini, arayış ve yolculuk arketipi ile benzerlikler gösterdiği söylenebilir. "Kökenini eski mitoslarda bulduğumuz bu tür anlatılarda kahraman bir nesneyi ya da bir defineyi ya da kaçırılan bir kızı vb. bulmak için çıkar yola; türlü güçlüklerle karşılaşır, sınavlardan geçer, yer altına ya da denizin derinliklerine iner, orada karanlık güçleri, yani ölümü, kısırlığı, kıtlığı temsil eden bir varlıkla savaşıyor, onu yener ve elde ettiği nesneyle geri döner" (Moran 2011:50). İster define, ister bir kadın, ister bir suçlu isterse manevi bir varlığı arayış olsun, hepsinin temelinde istemek, arzu etmek vardır ve arzu edilen nesne bütün eylemlerin hazırlayıcısıdır. Arzu, "her zaman nesneyle özneyi birbirine bağlayan basit bir düz çizgi olarak temsil edilir" (Girard 2013: 24). Arzu, Prometheus'u, Mecnun'u veyahut denizin derinliklerindeki inci tanesini arayan masal kahramanını ya da Bereketli Topraklar Üzerinde romanının başkişisi İflahsızın Yusuf'u harekete geçiren ortak paydadır. Her ne kadar istenilen nesne farklı olsa da tüm insanlar için ortak olan isteme yetisi, dünyanın bütün anlatı kişilerini bir yapı içerisinde buluşturmuştur. Modern zaman anlatılarında aranan, arzu edilen nesne değişiklik göstermiş olsa da arayış kalıbı kullanılmaya devam edilmiştir. İncelediğimiz göç romanları da daha öncede değinildiği gibi bu arayış kalıbı üzerine inşa edilmişlerdir. Masallarda, mesnevilerde, destanlarda kahramanın değişimini sağlayacak büyülü nesnenin yerini, bu anlatılarda ekonomik değeri olan maddi nesnelere almıştır. Göç söz konusu olduğunda bu nesnelere, çekici faktörler içerisinde değerlendirilir. Çalışmamızın bu bölümünde de özneyi, yani göçmen işçiyi harekete geçiren, evden ayrılmasına ve çeşitli serüvenlere çıkmasına sebep olan çekici faktörü, nesneyi tespit ederek, romanların yapısı içerisindeki işlevi değerlendirilecektir.

Genel anlamıyla göç, bir yer değiştirmedir. Yer değiştirme ise ayrılış – yolculuk – varış çizgisi üzerinde ilerler. Dolayısıyla göç eden kişi, üç farklı eylemi gerçekleştirir. Evden ayrılır, yola çıkar ve başka bir yere intikal eder. Nesne, göçmeni göç etmeye teşvik eden, aranan, eksikliği hissedilen unsur ise tüm bu hareketliliğin temel sebebidir. Dolayısıyla nesne, göçün ve göçmenin amacıdır. Gerek bireysel gerekse kitlesel göçlere bakıldığında, özellikle de ikinci dünya savaşı sonrasında, göçün amacının ekonomik kazanç sağlamak olduğu görülür. Türkiye'den Avrupa'ya özellikle de Almanya'ya göçün temel amacı da ekonomiktir. Az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru yapılan göçler, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik zenginlikten faydalanmak; bireysel refah seviyesini artırmak içindir. Nitekim Türkiye'den Avrupa'ya göç edenler de bu zenginlikten faydalanmayı hayal etmiştir. "Birçoğu için yurt dışında çalışmayla ev, araba, arsa vb. almak rüyadan öte bir şey değilken; yurtdışında çok daha az bir süre çalışıp biriktirilen parayla bunların olası olduğu andan itibaren gitmek isteyenleri tutmak mümkün olmamıştır" (Yalçın 2004:130). Gerek itme-çekme teorisine göre olsun gerekse merkez-çevre teorisine göre olsun, göçün yönü, sermayenin, üretimin olduğu yönedir. "Merkez devletlerin sermaye sahipleri malları sevk etmek, makineleri teslim etmek, hammaddeleri ihraç etmek, işletmelerin eşgüdümünü sağlamak için yatırım yaptıkları ülke ve bölgelerde ulaşım ve iletişim sistemleri kurmaktadırlar. Bu bağlantılar sadece mal, ürün, bilgi ve sermayenin akışkanlığını hızlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda göç etmek isteyen insanların hareketliliğini de kolaylaştırmaktadır. Böylece mallar ve sermayeler bir yöne doğru, insanlar ise aksi yöne doğru hareket etmektedirler" (Abadan Unat 2002:16). Türkiye'den Avrupa'ya işçi göçünün yönünü belirleyen de bu faktörler yani sermayesizlik ve çeşitli üretim ve tüketim araçlarına sahip olamamaktır. Nitekim göç kararı verenler, ilk önce sermaye sahibi olmak ve daha sonra da bu araçlara sahip olmak arzusuyla göç etmişlerdir. Avrupa'dan çeşitli sanayi ürünleri gelirken, insanlar Avrupa'ya doğru gitmişlerdir. Fikrimin İnce Gülü romanının başkişisi Bayram'ın arzu edilen nesne ile kurduğu nedensellik bağı, bu çerçevede önemli bir örnektir. Köyde malsız, mülksüz yaşayan Bayram, çocukluk özlemi arabayı alabilmek için Almanya'ya göç eder. Araba, onun için salt bir araçtan çok daha fazlasıdır. Ona göre "bir araba hem istikbal hem şan ve şeref" demektir. Çünkü zaman değişmiş, köy yerinde zenginliğin göstergesi, itibar sahibi olmanın şartları değişmiştir.

"Niyeymiş o? Niyeymiş var mı? Dün köyde atının itibarı neydiyse, bugüne bugün dört teker bir motorlu üstünde olmanın itibarı o. Tarla mı, toprak mı? Geç. Bizde yok. Olacağı da. Hem üstünde traktör tekeri yürütmediğin tarla da toprak da nafle artık, hey kızım."

Bir taksi seni hem kendinin efendisi yapar hem efendi yapar. Kendinin efendisi olmayandan koca da olmaz gayrı, hiçbir şey de..." (20015: 158).

Araba ve benzeri motorlu aracı at ile özdeşleştirmek, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreciyle ilişkilendirilebilir. Özellikle de kırsal kesimde yaşayan insanlar için ata yüklenen anlamın araba ve traktör gibi nesnelere yüklenmesi değişim ile ilgilidir. Türk romanında bir nesne olarak arabanın serüvenini inceleyen Mehmet Narlı da modernleşme ile araba ve benzeri araçların kazandığı anlama işaret etmiştir. "Tanzimat'tan günümüze kadar, araba (atlı araba, otomobil, traktör, bisiklet) birden çok romanda merkez figür olarak yer alır. Arabanın işlevleri, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimi izleyerek yenilenir. Ancak romanlarda arabalar sadece işlevsellikleri ile bulunmazlar. Tarihsel akışa, yaşama biçimine, moda göre imgesel bir değer kazanırlar. Modernleşmenin eşya insan ilişkisi kavşağında simgesel bir içeriğe de sahip bulunan arabalar, bu anlamlarıyla bugünkü hayatımızı da kuşatmaktadır" (Narlı 2002:20). Narlı'nın incelemesine göre Araba Sevdası, Sarı Traktör, Buzdan Kılıçlar gibi romanlarda da araba, imgesel boyutlarda olay örgüsünün merkezinde yer almışlardır.

Eşya – insan ilişkisi bakımından arabaya yüklenen değer, bir zamanlar at'a yüklenen değer ile özdeş hale gelmiştir. Bu değişim edebi eserlere de yansımış "ilk yazılı Türkçe metinlerden günümüze kadar çok sayıda at-insan bütünleşmesi" (Narlı 2002:20) görülürken; modernleşme, makinalaşma süreci ile insan-araba bütünleşmesi çeşitli metinlerde görülmüştür. Çünkü atın üstlendiği işlevi motorlu araç üstlenmekte ve at sahibi olmanın verdiği önemi, motorlu araç sahibi olmak vermektedir. Nitekim nesnenin anlam kazanması "bir insan toplumu tarafından üretildiği ve tüketildiği anda, imal edildiği, belli kural ve ölçülere uydurulduğu anda gerçekleşir" (Barthes 1993: 165). Böylece nesnelere, bir gösterge haline gelebilir. Nesneye anlam yüklendiğinde, özellikle de toplumsal bir geçerlilik kazandığında nesnelere, üretim amaçlarının dışında simgesel değerler de kazanabilirler. Nesnelere sınıflandırılması, özellikle de ekonomik sınıflarla özdeşleştirilmesi de nesnelere gösterge haline gelmesini hızlandırır. "Bu sınıflandırma bize içinde yaşadığımız toplum tarafından benimsetilmiş ya da telkin edilmiştir" (Barthes 1993: 167). Araba da Türkiye'de bir dönemler salt bir araç olmaktan fazlasıdır.

"İlk dönem diye adlandıracağım 40'lı yıllar, 35'ten 50'li yılların sonuna kadar olan dönem. Demokrat Partinin iktidarından sonra, Amerikan arabaları geldi. Bunlar, gerçek birer statü sembolüydüler. Özellikle İstanbul dışında, taşrada çok önemliydi araba sahibi olmak. Yavaş yavaş adı duyulan Adana ağalarında o Bıyık arabaları vardı, Buick orada hep öyle anılırdı ve bırakın sıradan insanları, küçük taşra kasabalarının eşrafi için bile otomobil erişilebilir bir hedef değil, çok üst düzey bir zenginliğin simgesi olan bir araçtı. O yıllarda hep kocaman Amerikan arabaları kullanılırdı" (Ergin 2000,s.168).

Roman kişisi Bayram'ın zihninde de araba, zenginliğin, itibar sahibi olmanın bir göstergesi olarak yer etmiştir. Dolayısıyla göç sebebi de araba sahibi olmak için verdiği uğraşların temelinde de bu düşünce vardır. Bu yüzden tüm zamanını bu arzu nesnesi için kullanır.

"Boş her dakikasını, bu Mercedes'i alabilmek için harcadığı günler. Durmadan iş saatlerini çoğaltıyor: Etti iki bin dokuz yüz mark. Haftada yirmi fazla saat daha yap. Etti üç bin dört yüz mark....Aklı hep son çıkan Mercedes'lerde. Ama şu bir yıl öncesinin 200'ünü bile en çok indirimle, tek mark kazıklanmadan nasıl edinebilir? Hadi bunu aldı, cebine kaç mark artar ki? Yol parası. Memlekette geçirecek bir aylık tatil. Göz dolduran, Ballıhisarlı'yı artık "İncegül Bayram" diyerek kendisiyle alay ettirmeyecek bir araba için daha ne kadar fazla saat fazla yapmak gerek?" (2015: 20).

Bayram'ın araba hayali, onu kilometrelerce uzağa göç ettirmiş; çeşitli zorluklarla mücadele etmesine neden olmuştur. İçinde bulunduğu toplum tarafından arabaya yüklenen anlam, arabayı arzu nesnesi haline getirmiş ve çekici faktör olarak da göç sürecinde etkin rol oynamasına zemin hazırlamıştır. Araba, bu romanın yapısı içerisinde, özneyi harekete geçiren nesne eyleyeni olarak yer almıştır. Benzer durumlar diğer romanlarda da görülmektedir. Birçok anlatı öznesi, araba, traktör, ev, arsa gibi ekonomik değeri olan nesnelere için evden ayrılmış, maceraya çıkmıştır. Özellikle de köy gibi kırsal alanlarda topraksız, mülksüz kişiler için araba, traktör gibi motorlu araçların hedef nesne haline gelmesi, itibar kazanma gayesinin bir sonucudur. *Türkler Almanya'da* romanının Garip Recep'i de tıpkı Bayram gibi, bir araba ile köyde olmayan itibarını kazanmak ister. Zenginliğini araba ile göstermek ister. Garip Recep, araba sahibi olarak ezilmişlik hissinden kurtulmak ve üst sınıfa ait olduğunu araba ile ispatlamaya çalışır. Dolayısıyla burada da araba, bir gösterge haline gelir.

"Şöyle bir arabayın köyüne varmak ne demek... Emme köy meydanına bunları bir sefer gittin mi düşünüyorum da kalbim yerinden oynuyo..." (2012:87)

"Köyünde cebindeki paraları gösterip gezemezsin emme, arabayla bir dolaştın mı herkes anlar paran olduğunu, Almanya'da parayla oynuyo derler. Bu söz az mı kardaşım". (2012:162)

Görüldüğü gibi her iki özne de aynı nesneyi aynı amaçlar için arzular. Burada ödünç alınan bir arzunun olduğunu söyleyebiliriz. İlk giden göçmenlerin, paralı, arabalı olarak yurda dönmesi, yakın çevresindekilerin de benzer hayalleri kurmasına neden olmuştur. Daha sonra gidecek olanlar, ilk gidenlerin yolunu izlemiş, onlar gibi de dönmek istemişlerdir. Dolayısıyla onlara öykünmüşler, onların arzularını taklit etmişlerdir. Bu durum sosyolojik olarak ağ teorisi ile edebi olarak ise Rene Girard'ın "üçgen arzu modeli" ile açıklanabilir.

Bu modele göre, özne, aslında bir başkasının arzusunu taşımaktadır. Özneyi, hedef nesneye yönlendiren bir dolayımlayıcı söz konusudur. Öznenin arzusu, özgün değildir. Girard bu arzuyu, "ötekine göre arzu", "metafizik arzu" ve "mimetik arzu" olarak adlandırır. Girard burada, anlatı içerisinde örtük kalan, prototiplerin varlığına işaret eder. Don Kişot romanıyla bunu örneklerken, "bir Hıristiyanın varoluşu nasıl İsa'nın taklidiyse, şövalyelerin varoluşları da Amadis'in taklididir" (2013:23) diyerek, Don Kişot'un, ünlü şövalye Amadis'i taklit ettiğini belirtir. Böylece anlatının yapısı içerisinde, üçüncü bir kişi veya unsurun etkisi ortaya çıkarılır. Girard'ın "dolayımlayıcısı" Schopenhaur'un, "devindiricisine" benzemektedir. Schopenhaur'a göre "istemenin zemini ya da nedeni her zaman kendilerinin dışında devindiricilerdir" (2009:49). Göç söz konusu olduğunda bu durum, ilişkiler ağı teorisiyle örtüşmektedir. İlişkiler ağı teorisine göre, ilk giden göçmenler, yakın çevresindekileri de göçe özendirilmekte, onların dolayımlayıcısı, arzularını harekete geçiren devindiricileridir.

Ekonomik koşulları yeterli olmayan kişiler için, daha çok para kazanma fırsatı sağlayan yerler, daha çekici gelmektedir. Özellikle de yakınlarından birisinin bunu tecrübe etmesi ve yoksulluktan kurtulması daha da özendiricidir. Bu bakımdan göç, bir umut kapısı olarak yaygınlaşır. Dolayısıyla, göç ile elde edilen kazanımlar da ortak tutkular haline gelir ve kişiler arasında yaygınlaşır. Örneğin, bir arabayla köyüne dönen gurbetçi, köydeki yoksul kitleyi etkilemekte, onların zihnine göç ile zenginleşme, araba sahibi olma tutkusunu yerleştirmektedir. Her göçmen, kendinden sonraki göçmenler için bir dolayımlayıcı rolündedir. İlişkiler ağı teorisiyle açıklanan bu etkileşime, çeşitli anlatılarda da bazen açıkça bazense örtük olarak değinilmiştir.

İncelediğimiz romanlarda da örtük bir dolayımlayıcının varlığı sezilirken, her göçmenin birbirini ve kendilerinden öncekileri taklit ettiğini görürüz. Göçmen işçiler arasındaki araba tutkusu da kenilerinden önceki göçmenlerin araba ile yurda dönüşlerinin taklididir. Dolayısıyla bu tutku, ödünç alınan bir tutkudur ve neredeyse bütün göçmenler bu tutkuya kapılmıştır. Fakir Baykurt, *Koca Ren* romanında göçmenler arasında yayılan bu tutkuya ve sanayileşme sürecinde maddi kültürdeki değişime dikkat çeker.

"Otomobil modası yayıldı, atçılık öldü. Atçılık Türkiye'de bile öldü. Bir de bu Almanlık çıktı, buraya gelip çalışmak için herkesi atları satın rüşvet verdi" (2014:65).

Bu durum, geleneğin modern karşısındaki gerilemesine ve maddi kültürde meydana gelen değişime örnektir. Geleneksel, tarım toplumundan, modern sanayi toplumuna geçiş ile birlikte bazı unsurlar önemini kaybederken, yeni unsurlar önem kazanmaya başlamıştır. Tinsel değeri olan unsurların yerini maddi değeri olan unsurlar almıştır. Barthes'in ifadesiyle "eskiden büyük gotik katedraller neyse bugün de arabalar odur" (1993: 88). Dolayısıyla at'ın önem kaybedip, arabanın önem kazanmasının arkasındaki temel sebep de maddi ve manevi kültürdeki değişimdir. Bu değişim, tutkuların, ideallerin de nesnesini değiştirmiştir. Ortak kültür, ortak tutkuları ortaya çıkarmıştır. Fakir Baykurt'un göçmeni ele aldığı diğer romanı *Yüksek Fırımlar*'da da göçmen özne Koca İbrahim, diğer göçmen özneler gibi ortak tutkulara sahiptir.

"Acenteden çekilme gıcır gıcır bir araba özlemi, yıllar yılı kafasının altında mayalandı durdu. Elden düşme ucuzun ucuzu döküntülerle az mı idare etti? Az mı yutkundu ellerin altında gördükçe?" (2013:12).

Alpler Geçit Vermiyor romanında da yine araba tutkusunun özneyi harekete geçirdiğini görürüz.

"Ben Almanya'ya Mercedes almaya gidiyorum... Modeli varsın eski olsun. Adı Mercedes ya. Bir de rengi parlak olmalı... Zaten vereceğim gümrüğün de kıymeti yok. Yakında zengin olduk gitti" (1984:15).

Gurbet Sofrası romanında da araba sahibi olma niyetinin adeta bir gelenek haline geldiğini gösteren şu ifadeler yer alır.

"Bunları yeni aldım. Bir takım daha alayım, sıra mercedes almağa geliyor. Biraz biriktirdim. Biraz da Türk parası bozdururum burada"

"Onu çoktan gözden çıkardım, niyetim araba almak. Mercedes" (1979:158,285).

Çoğu zaman arabaya yönelen bu tutku, bazen de ev, dükkân, arsa, toprak gibi diğer mülkiyet nesnelere yönelir. "Nesne değişir ama üçgen kalır" (2013:24). Almanlar Bizi Sevmedi romanında ise arzu, eve yöneliktir. Kahraman öznenin yola çıkış amacı ev sahibi olmaktır.

"Başımızı sokacak bir ev aldık mı, birlikte döneriz Türkiyemize" (1986:34).

Fürüzan'ın Berlin'in Nar Çiçeği romanında da neredeyse bütün göçmenlerin ortak arzusu olan yoksulluğu yenmek ve mülk sahibi olmak arzusu açıkça göçmen tarafından dile getirilir.

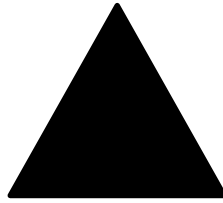
"Sabahın ıssızlığında bindik otobüse, uzun uzun yol gittik... Yoksulluktan kurtulmak ne de çetinmiş. Kazanırız, birkaç yılda biraz toprak alırız, iki göz oda yaparız..." (2017: 179).

Benzer ifadeler bir diğer roman kişisi, diğer bir göçmen tarafından Gurbet Sofrası romanında tekrar edilir.

"Canımı dişime katıyım, biriktiriyim üç beş kuruş. İki katlı bir ev alayım. Üstünde oturayım, altını dükkân yapıyım diyorum. Kimsenin buyruğunun altına düşmeyeyim. Azarlamasınlar, benliğimle oynamasınlar gayri diyorum" (1979: 297).

Göçmen işçiler, kendilerinden önceki işçilerin arzularını taklit ederler. Dolayısıyla özne göçmen ile nesne arasında bir dolayımlayıcı vardır ve neredeyse bütün göçmen işçiler dolayımlayıcının tutkularını tekrar ederler. Genel olarak yoksul ve yoksun olan göçmen işçiler için, durumlarını değiştirecek olan büyümlü nesne, paradır. Ekonomik güvensizliği tersine çevirmek, sınıf atlamak, mülk sahibi olmak için evden ayrılırlar. O büyümlü nesneye ulaşmış olduklarının göstergesi olarak da araba, ev, arsa, dükkân gibi maddi kültür öğelerine sahip olmayı arzu ederler. Çünkü "maddi kültür, eşyayla başkalarına mesaj ileten, bir tür toplumsal işi yerine getiren bir göstergedir" (Woodward 2016:82). Göçmen işçiler de artık eskisi gibi olmadıklarını, ekonomik şartlarının değiştiğini göstermek için bu nesnelere sahip olma mücadelesi verirler. Üçgenin köşeleri ise şu şekilde oluşmaktadır:

Göçmen (Özne)

Daha Önce Göç Edenler (Dolayımlayıcı)

Para ve araba, ev, arsa vb. mülkler (Nesne)

Böylece para, göç romanlarının yapısal işleyişinde, özneyi harekete geçiren nesne eyleyeni olarak rol alır. Son derece işlevsel bir role sahip olan para, neredeyse bütün hareketlerin, yönelişlerin kaynağıdır. Gerek evden ayrılma sebebi gerekse çeşitli engelleyici unsurlar ile verilen mücadeleler, parayı kazanabilmek içindir. Arzu edilen nesne olarak para, romanların hem başlangıç hem değişim hem de sonuç bölümlerinde etkin bir rol oynar. Birincisi, para ve para değeri olan nesnelere sahip olamadığı için kişi göç eder. Parayı elde ederek durumunu değiştirir ve son olarak da parayı kazanmış, eski yoksunluğunu ve yoksulluğunu yenmiş bir kişi olarak yurda döner. Böylece para, anlatının her aşamasında aktif bir rol oynar. Paranın yokluğu, kazanılma mücadelesi ve elde edilmesi anlatı kişinin aksiyonlarında belirleyici işleve sahiptir. Göçmen işçiler de parasızlıktan paralı duruma geçmiş olduklarını göstermek için, çeşitli maddi kültür öğelerine sahip olma tutkusunu paylaşmışlardır. Bunlar da araba, ev, dükkân gibi ekonomik değeri yüksek olan mülkler olmuştur.

Sonuç

Türkiye'deki sanayileşmenin, kentleşmenin ve kapitalizmin ivme kazanması, kırsal kesimdeki emek gücünün, kent merkezlerine yönelmesini hızlandırmıştır. Gerek kırsaldaki mülksüz ve sermayesizler gerekse sanayileşmemiş küçük şehirlerdeki benzer ekonomik şartlara sahip insanlar, göç yolunu tutarak bu şartları değiştirmek istemişlerdir. "Türkiye'de kırsal bölgelerden kentlere göç eden insanların içinde buldukları bağımsızlaşma, yani kırsal bölgelerin feodal ilişkilerinden kapitalist ilişkilere geçiş içindeki belirleyici yapısının getirdiği toplumsal bağlardan kurtularak bağımsızlaşma güdüsü... kısacası Türkiye'den Almanya'ya giden işçilerin kafalarında bir tek şey vardır. Küçük bir iş sahibi olup bağımsızlaşmak. Almanya yolcuları, mülksüzleşmeden kurtulmak ve sınıf atlama özlemleriyle dolu bulunmaktadırlar" (Fürüzan 2012: 319). Göçmen işçiler, sınıf atmış olduklarını, mülk sahibi olduklarını da çeşitli maddi kültür öğelerine sahip olarak göstermek isterler. Dolayısıyla, para kazanma, kazanılan para ile çeşitli unsurlara sahip olma arzusu, göçün temel amacıdır. Bu amaç, incelediğimiz romanlarının derin yapısında, nesne olarak rol almış, öznenin durumunu değiştirecek

çekici unsur olarak işlevsel hale gelmiştir. Rene Girard taklitçi arzusunun "her zaman öteki olma arzusu" olduğunu, arzusunun aslında nesneye değil, dolayımlayıcıya yönelik olduğunu belirtir. Nesneye yönelen arzu, aslında dolayımlayıcıya yöneliktir. Göç romanlarında da göçmenin arzusu, başka biri olmak, öteki gibi olma arzusudur. Bu, zenginlik olarak görünürlük kazanır. Dönem Türkiye'sinde kırsal toplumun sosyo-ekonomik yapısı dikkate alındığında, çeşitli araçlardan yoksun kişiler için zenginlik ve saygınlık hayali ise Almanya'ya göç ile mümkün görülmektedir. Nitekim göçün yaygınlaşp, kitleselleşmesinin ardında da bu gerçek yatmaktadır. "Birçoğu için yurtiçinde çalışmayla ev, araba, arsa vb. almak rüyadan öte bir şey değilken; yurtdışında çok daha az bir süre çalışp biriktirilen parayla bunların olası olduğu andan itibaren gitmek isteyenleri tutmak mümkün olmamıştır" (Yalçın 2004: 130). Ekonomik anlamda güvensizlik duyan kişiler için göç, "az gelişmişliğin kısır döngüsünü bireysel boyutta kırabilmenin bir yolu" (Yalçın 2004:19) olmuştur. Dolayısıyla da ortak beklentiler ile gerçekleştirilen hareketlilik, ortak arzular etrafında devam etmiştir. Bu gerçekliğin edebi düzlemdeki yansması da paralel bir çizgide ilerlemiş, ortak bir göçmen tipi oluşturulmuştur. Bu tipin temel özelliği olarak da zenginlik, saygınlık arzusu birçok romanda ortak bir yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu yapı da üçgen arzu modeli ile anlamlı hale gelmiştir.

Kaynaklar

- ABADAN UNAT, Nermin (2002), *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniv. Yay.
- Ağaoğlu, A (2015), *Fikrimin ince gülü*, İstanbul. Everest Yay.
- Barthes, R (1993), *Göstergebilimsel Serüven*. İstanbul.Yapı Kredi Yay.
- Başargan, Ö (1979), *Gurbet Sofrası*, İstanbul. Yeni Dünya Yay.
- Baykurt, F, (2013), *Yüksek Fırınlr*, İstanbul. Literatür Yay.
- (2014), *Koca Ren*, İstanbul. Literatür Yay.
- Campbell, J (2010), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, İstanbul. Kabalıcı Yay. .
- Çetin, N (2011), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara. Öncü Kitap Yay.
- Engin, Aydın, (2000), *Tartışma: "Türkün Otomobille İmtihanı"*, (Katılanlar: H.Aktunç, H. Meçsi, A.Ergin, Y. Erten), *Cogito: Otomobil Özel Sayısı*, 24, Güz: 159–176.
- Fürüzan, (2012), *Yeni Konuklar*, İstanbul. Yapı Kredi Yay.
- (2017), *Berlin'in Nar Çiçeği*, İstanbul. YKY Yay.
- Girard, R (2013), *Romantik Yalan ve Romansal hakikat*, İstanbul, Metis Yay.
- Hekim, R (1984), *Alpler Geçit Vermiyor*, İstanbul. Türk Edebiyatı Vakfı Yay.
- Moran, B (2011), *Türk romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul. İltişim Yay.
- (2013), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul. İletişim Yay.
- Narlı, M (2002), *Araba Sevdaları*, *Türkbilig*, 2002/4, s. 19-28.
- Savaşçı, F (1986), *Almanlar Bizi Sevmedi*, Ankara, Kerem Yay.
- Schopenhauer, A (2009), *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, İstanbul. Biblos Yay.
- Woodward, I (2016), *Maddi Kültürü Anlamak*, İstanbul, İş Bankası Yay.
- Yalçın, C (2004), *Göç Sosyolojisi*, Ankara. Anı Yay.
- Yıldız, B (2012), *Türkler Almanya'da*, İstanbul. Everest Yay.

SUBJECT-OBJECT RELATION IN INTERNATIONAL MIGRATION NOVELS IN THE CONTEXT OF DESIRE MODEL OF RENE GIRARD

Burak ÇAVUŞ

Abstract

The movement of workers migration to Germany, which started in the 1960s, has been the subject of narratives such as novels, stories and poems, and has become a frequently encountered theme in recent Turkish literature. The novels examined in this study are the ones that deal with the first period of labor migration to Germany. These novels focused on the problems of Turkish immigrants with a realistic approach. This structure, which constitutes the internal integrity of the texts, has been constructed in line with the subject-object relationship. The focus of this study is on the common structure of Rene Girard's "model of desire" and syntactic contexts of international migration novels.

Keywords: international migration, Turkish Novel, Rene Girard